

LATER ALS IK DOOD BEN

Eerder verschenen van Ilse Ruijters bij The House of Books:

De onderkant van sneeuw

Ilse Ruijters

Later als ik dood ben

the house of books

© Ilse Ruijters, 2016

Een uitgave van The House of Books, Amsterdam 2016

Omslagontwerp: Studio Jan de Boer BNO, Amsterdam

Foto auteur: © Monavid

Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 443 4813 2

ISBN 978 90 443 4814 9 (e-book)

NUR 332

www.ilseluijters.nl

www.thehouseofbooks.com

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

The House of Books is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mama en papa
Tot de lucht en weer terug

Pullover

In je pullover staan
je borsten, proefgeboren,
dwingend, horizontaal
tegen het weefsel aan.
Ik voel een kleine kraal
bij elke top behoren.
Bevrediging van goed en huid
in hun vereniging rondom
de jonge driehoekvorm,
die in mijn handen sluit.

Gerrit Achterberg

Uit: *Zestien* (1968)

Het schot voelt als een klap. Als de klap van een hamer. De klap van een hamer boven in mijn borst.

En het gekke is dat ik – terwijl die klap inslaat met de kracht van een meteoriet, een suizende vuurbal met de snelheid van het licht en de hitte van kolkende lava – de pijn tegelijkertijd wel en niet voel.

Ik ben uitgeschakeld.

Ik ben twee keer ik.

Ik voel pijn en ik voel niets.

De wereld glijdt buiten bereik aan mij voorbij, als achter een plexiglazen ruitje met een cirkel van gaatjes waar je nauwelijks door kunt ademen.

Ik kan niet ruiken, niet horen, niet proeven, laat staan voelen.

Ik zie alles.

Ik zie niets.

De stoel, de keuken, zijn benen, het pistool in zijn handen.

Het kraken van mijn schouders dringt door tot in de diepte van mijn schedel.

Mijn neus schampt de muur.

Mijn hoofd klapt op de vloer.

Ik verdrink in een plas.
Een rode plas.

Voor me zijn handen.

En zijn ogen, die me aankijken met een blik die onmenselijk is.

Rem.

In een split second flitst mijn leven aan me voorbij.

In het kinderzitje op de achterbank bij mama in de auto. De oranje woonkamer van tante Will, spelen met Vera, de geur van foto-ontwikkelaar en van Nina Ricci.

Balletles, blokfluit, piano.

Papa's glimmende schoenen.

Zeilen op het meer.

Netjes doen, niet rennen. Mijn wang langs de zachte vacht van mijn reusachtige konijn Bob laten glijden.

Mijn eerste zoen tussen de rekken van de ondergrondse fietsenstalling van de middelbare.

Diploma-uitreiking, stage lopen.

Vincent.

De hitte van een behangafstomer en het veilige gevoel van naast hem liggen.

De hitte van een bejaardenhuis waar ik de waarheid vind, rustig wachtend.

De hitte van vastzitten in een gouden kooi.

En dan de dag waarop ik hém ontmoet. De dag waarop ik weet dat mijn leven voor altijd gaat veranderen en ik reikhalzend uitkijk naar alles wat gaat komen. De toekomst heeft me nog nooit teleurgesteld, precies dat dacht ik een halfjaar geleden. Mijn eerste dag.

Vandaag verzuipt mijn toekomst in een bloedplas die niet wil op-
houden met groter worden.

En hij kijkt me aan. Hij staart me recht in mijn ogen.

Ik had helemaal nooit iemand moeten vertrouwen.

DE EERSTE DAG

Dag 1

Op het moment dat ik de deur achter me dichttrok, was het precies tussen nacht en dag in. Een witte, half doorzichtige maan hing als een krijttekening op een steeds lichter wordende hemel, een mot botste zoemend tegen de tl-balk aan het plafond van de galerij.

Ik haastte me naar de bushalte – door het trappenhuis, het park met zijn asfaltscheuren, hondenpoep en speelgoedtoestellen onder de graffiti.

De post-it in mijn jaszak, *Siham El Aichi 9 uur*, was een klein, klamp propje geworden dat ik tussen mijn duim en wijsvinger heen en weer rolde.

Mijn mobiel piepte. *Veel succes lieverd. Ik hoop dat het leuk wordt vandaag. x mama en papa.*

Zonder te antwoorden drukte ik het berichtje weg.

Leuk. Dat leek me wel het meest onwaarschijnlijke dat me vandaag zou kunnen overkomen.

‘Sorry dat ik je zo lang heb laten wachten.’ Siham El Aichi, mijn leidinggevende, was een tenger Marokkaanse met een vriendelijk gezicht en een stellige tred. Ze stak haar hand naar me uit. ‘Er was gedoe, we hebben in een van de cellen een telefoon gevonden.’ Ze opende de deur waar PERSONEEL op stond en ging me voor. ‘Je moest eens weten wat ze hier allemaal doen om mobieltjes en drugs naar binnen te smokkelen.’

Dit was het dan, het moment waar ik nu al maandenlang naar

uitkeek. De cruciaalste stap in mijn zoektocht tot nu toe. Achter deze klink bevond zich mijn antwoord.

De gang waar we in uitkwamen, bestond uit een muur met witte deuren aan de ene kant en een melkglazen wand daartegenover. IJzeren staanders onderbraken de saaiheid en zonlicht viel door de rand helder glas die vlak onder het plafond zat, naar binnen. Het zag er overzichtelijk uit. Vriendelijk. Veilig.

Toen er zich een vage contour op het half doorzichtige grijs aftekende, begon het bloed in mijn aderen sneller te stromen. Dat was er een. Eindelijk. Eerstedagsspanning vermengd met opwinding gierde door mijn lijf.

‘Het zal allemaal wel even wennen voor je zijn.’ Siham opende de deur waar KLEEDKAMER 1 op stond. ‘O, hé Jürgen. Hoi. Dit is Elin, de nieuwe socio.’

Jürgen ritste juist zijn bodywarmer dicht. Hij gaf me een hand die de mijne volledig omsloot en gaf me een extra kneepje toen hij zijn functie uitsprak: ‘Beveiliging.’ Hij verkondigde het woord met trots. ‘Zenuwachtig?’

‘Een beetje, misschien,’ antwoordde ik, omdat ik aannam dat ‘gewone’ mensen dat zouden zeggen. ‘Het zijn toch tbs’ers.’

‘Bewoners.’ Siham glimlachte. ‘Tbs’ers klinkt zo...’ Ze haalde haar schouders op.

‘Bewoners,’ herhaalde ik.

‘Oké, *first things first*.’ Siham ging op het bankje dat midden in de ruimte stond zitten en legde drie items voor me neer. ‘Allereerst je pasje. Ik zal ervoor zorgen dat het vandaag nog gepersonaliseerd wordt, met foto en zo. Dit geeft je toegang tot alle openbare ruimtes. De patiënten hebben er ook allemaal een, maar hebben uiteraard beperkte toegang. Zij kunnen bijvoorbeeld niet op de stafafdeling, of in de therapie-unit, en van de jongens met een maatregel kan het pasje worden geblokkeerd; iemand met een afdelingsarrest kan de unit niet meer af, iemand die zich heeft misdragen bij het sporten, mag de fitness niet meer in, je snapt het.’

Het pasje hing aan een clip die je aan de rand van je broek kon klikken. Ik maakte hem vast en nam de twee sleutels aan die Siham naar me ophield.

‘Dit is de celdeursleutel en deze is van de personeelsruimtes. Wat je ook doet: raak vooral deze nooit kwijt.’ Ze wees op de celdeurloper. ‘Als deze ooit weg is, moeten we de sloten van alle honderdzestig cellen laten vervangen. Kosten: vier ton. Maar wat nog veel belangrijker is: als je de celdeursleutel kwijt bent, weten we niet meer wie er nu echt vastzit en wie niet. Veiligheid voor alles, Elin. Veiligheid voor alles.’

Als laatste gaf Siham me een telefoontoestel met een rode alarmknop.

‘Die is het belangrijkste,’ nam Jürgen het van haar over. Hij stond met zijn handen in zijn zakken tegen de kluisjeswand geleund. ‘Eén druk op die knop en ik ben bij je.’

Ik knikte en keek naar de camera die aan het plafond hing, vlak boven zijn hoofd. Al die voorzorgsmaatregelen maakten me opeens ongerust. Ik stond hier straks binnen met honderdzestig tbs’ers.

Ik bevestigde alles aan mijn spijkerbroek en borg mijn jas en tas – ‘Je mobieltje zit er toch wel in, hè?’ – op in een kluisje. Het sleuteltje ging in mijn zak.

‘Nou, dan zijn we er helemaal klaar voor.’

‘Yes,’ antwoordde ik. Ik haalde diep adem en lachte een lach die moest verbergen wat ik echt voelde. Zenuwen. Maar niet omdat ik bang was.

Jürgen liep met ons mee de gang weer in.

Helemaal aan het eind zat een deur in de melkglaswand. Die naar de andere kant.

Dit was het moment. Tot nu toe waren ‘de grootste en gevaarlijkste criminelen van Nederland’ een concept geweest. Nu ging ik ze ontmoeten. Nu gingen ze een gezicht krijgen. Nu zou ik gaan vinden wat ik altijd al had gezocht.

‘Geen angst laten zien,’ zei Jürgen. ‘Ze ruiken het.’

De sleutels rinkelden tegen elkaar, ik voelde me eerder een cipier dan een sociotherapeut. Ik haalde diep adem en dacht voor de zoveelste keer: iets anders dan mezelf ga ik hier niet vinden.

Siham hield haar pasje voor de scanner. De deur ging met een luide zoem open.

Dag 1

Als sociotherapeut zou ik een woongroep van elf patiënten begeleiden. Tbs'ers. Ik zou er samen met mijn collega's voor zorgen dat het huishouden gedaan werd, dat iedereen zijn medicatie kreeg, dat iedereen een gevulde agenda had, kortom het stroomlijnen van alle dagelijkse zaken.

'Overdag hebben de heren allemaal een dagbesteding.' Siham wees op een bonk van een kerel die met een schrobmachine de vloer van het hoofdgebouw aan het schoonmaken was.

'Daar,' ze wees naar de kantine, 'zit de horecaopleiding, daar is de bibliotheek, daar de stilteruimte, daar de giftshop waar je kleren, dvd's en cadeautjes voor je bezoek kunt kopen en daar hebben we de werkruimte. De mannen kunnen een klein salaris verdienen met het vullen van zakjes met vogelzand en het in elkaar zetten van snelbinders.'

De schrobmachineman nam me van top tot teen op. Nieuw bloed. Een vrouw. Ik gaf hem een beleefd knikje.

Hij trok zijn neus op en snoof. Zijn borst werd iets groter. Ik rechte mijn schouders en probeerde elk detail aan hem op te merken.

Zo zou ook hij kunnen zijn.

Ik moest dit onthouden, deze blik, deze houding. Elk detail kon van belang zijn.

De natte vloer weerkaatste de zachtgele herfstzon die als nawee van het najaar de regen tijdelijk had vervangen.

Onze unit bevond zich in een van de acht gebouwtjes die op het buitenterrein stonden. Om er te komen moesten we langs het voetbal- annex basketbalveld lopen, door het raster van verschillende tuinen heen. Als de hoge, betonnen muur niet overal te zien was geweest, dan zou het hier vakantieparkachtig aan gedaan hebben. Alles was ruim opgezet en goed onderhouden, her en der stonden parkbankjes en kunstwerken.

Twee jonge jongens schoffelden het plantsoen, een tanige vijftiger vol tatoeages stond met een bezem in zijn hand een sigaretje te roken en een atletische jongen (Oost-Europa?) maakte, in zichzelf pratend, een kippenhok schoon.

Zonder dat ze er ook maar iets voor hoefden te zeggen of te doen, voelde ik de afstand.

Zij waren de bewoners, wij waren de leiding. Zij moesten het leren, wij wisten het al.

‘Hé!’ Jürgen stond een eindje verderop, tegen de gevel van een zwart gebouw. Hij stak zijn hand op.

‘Je hebt indruk gemaakt, geloof ik.’ Siham grinnikte. ‘Dat is het therapiegebouw.’ Ze nam een van de zijpaden en liep naar hem toe.

De oudere man met wie Jürgen een kop koffie stond te drinken stak hartelijk zijn hand uit. ‘Kocx. Fijn dat je er bent, Elin.’

Jürgen gaf me een knipoog. ‘Arthur is ook van jouw afdeling.’

‘Allemaal gekken, maar ik ben verreweg de ergste. Ik draai al heel wat jaartjes mee, dus als ik je ooit ergens bij kan helpen...’

Ik mocht hem meteen, met zijn hoornen montuur en ruitjes-overhemd.

Dag 1

In het therapiegebouw waren vijftien spreekkamers, die elk uitkeken op zowel de gang als het buitenterrein. Siham bleef stilstaan onder een schelle tl-balk, schuin voor een van de ramen en ging verder met haar verhaal. De man achter haar, in de therapieruimte, keek me ondertussen strak aan. Zijn gezicht was uit graniet gehouwen; een paar harde lijnen vormden zijn kaak, zijn mond een dunne streep, zijn hals en adamsappel hoekig, een litteken van achter zijn oor tot onder zijn kraag en ogen die zo serieus de wereld in keken dat ik er koud van werd.

Er was geen vrolijkheid in deze wereld, zeiden de verticale groeven in zijn wangen. Er was niets om vrolijk over te zijn.

Ik stapte iets naar achteren, omdat opzij niet kon. Siham stond naast een pilaar die de doorgang op deze plek smaller maakte, met haar rug naar de man toe. ‘Groepsgesprekken, creatieve therapie, psychomotorische coaching...’ somde ze op.

Om uit het zicht te stappen moest ik haar onderbreken, of uit mezelf verder lopen, maar zover waren we nog niet, ik kende haar nog geen uur.

Zonder te knipperen bleef hij me onverzettelijk aankijken. Alsof ik de enige was die bestond, alsof er geen therapeut tegenover hem zat, er geen raam tussen ons in was, geen Siham.

‘Elke bewoner heeft zijn eigen behoeften, en dus is elk programma maatwerk.’ Siham maakte een achteloze beweging naar achteren. ‘En wat voor jou goed is om te beseffen, is dat elke behandeling hier volkomen vrijwillig is. Tbs wordt opgelegd door de rechter, maar tot

het volgen van therapie kan niemand een patiënt dwingen.’

Ik wilde niet terugkijken, maar moest. Hij had mijn ogen in de houdgreep.

Ik lachte, ongecontroleerd en zenuwachtig.

Hij hief zijn kin. Een fractie maar.

Dit was hem, de man achter de theorie, de tbs’er die ik me altijd had voorgesteld bij de krantenkoppen en de nieuwsflitsen; hij had weet ik veel wat gedaan, hij had leed veroorzaakt, had een stoornis die zo erg was dat hij jarenlang opgeborgen moest worden. Groot en breed en dreigend en stil.

Kon hij ook zo zijn?

Siham stond naast me, het telefoontoestel hing zwaar aan mijn riem.

‘... het zou ook geen nut hebben, iemand een behandeling opdringen, maar dat betekent natuurlijk niet dat de opname hier vrijblijvend is...’

Hij sloeg zijn armen over elkaar. Zijn therapeute boog zich iets naar voren, zo te zien om zijn aandacht terug te krijgen.

‘... de patiënten die hier zitten kunnen pas terug naar de maatschappij als ze geen gevaar meer vormen; als we ervan overtuigd zijn dat het veilig is hen los te laten. Dat is waar de crux zit, je komt pas vrij als je behandeling geslaagd is...’

Hij kwam overeind, rustig en beheerst, hij liep naar het raam toe. Nu pas kon ik zien hoe lang hij was.

‘... geen behandeling, geen vrijheid dus...’

Hij kwam recht tegenover me staan, met zijn neus bijna tegen het glas. Onbewogen keek hij me aan. Niet boos, niet eng, niet vriendelijk. Niets. Hij stak ruim een kop boven me uit. Op de achtergrond draaide zijn therapeut zich om. Ze zei iets, maar ik kon niet horen wat.

‘... laat je je niet behandelen of boek je geen succes, dan kun je worden overgeplaatst naar de longstay...’

Ik probeerde een glimlach te produceren. Het ging niet.

Wie keek er naar wie?

Opnieuw werd er in de kamer iets gezegd.

‘... de longstay kom je, een uitzondering daargelaten, nooit meer uit...’

De therapeute stond op. Ze kwam naast de man staan, legde haar hand op zijn arm. ‘Kom,’ kon ik liplezen.

‘En daarmee hebben we dus toch een soort pressiemiddel...’

Hij liet los. Hij keerde zich van me af en liep rustig naar zijn stoel terug.

De therapeut keek mij vragend aan, tikte op het raam en gebaarde dat we door moesten lopen.

‘Sorry,’ mimede Siham overdreven.

De vrouw liet hoofdschuddend de luxaflex zakken. De lamellen sloten niet helemaal.

Ik voelde dat hij me nakeek.

1988

De zomer van 1988 was de zomer van ‘Get Outta My Dreams, Get Into My Car’. De zomer waarin ik negen was en nog lang niet wist wat dat betekende, maar waarin ik wel al wist dat ik te oud was om nog met poppen te spelen. ‘Als je nog met poppen speelt, dan ben je een tutje,’ had Silvie gezegd. Zij was de populairste van de klas en ik wilde geen tutje zijn.

We bleven thuis, die zomer. Eigenlijk hadden we naar Joegoslavië zullen gaan, maar tante Will had weer eens gekke dingen gedaan, dus konden we niet.

Het was het somberste jaar sinds de zonnenschijnmetingen waren begonnen, zeiden ze op de radio, en ik hield van alle mensen in de wereld – na mama en Bob (mijn Vlaamse reus) – het meest van tante Will.

Er was altijd markt bij haar om de hoek. Heel vaak ging mama daar boodschappen doen en mocht ik een uurtje in mijn eentje bij tante Will blijven.

Dat waren heerlijke momenten. In haar bruin-oranje woonkamer waar de gordijnen altijd dicht waren bestond niets anders dan onze eigen wereld. De bank was een weeshuis en de poppen waren onze kinderen.

Tante Will speelde altijd met Vera, een hardplastic babypop. Ik speelde met iedereen, omdat ik niemand voor wilde trekken.

We kleedden de poppen uit en weer aan, borstelden hun haren en lieten ze dingen zeggen als ‘Ik hou van jou’ en ‘Je bent de liefste mama in de hele wereld.’

Op een middag floepte ik er zomaar de woorden ‘Ben jij eigenlijk gek?’ uit.

Het waren de woorden van mama. Ik had ze haar vorige week horen zeggen aan de telefoon: ‘Will is gek. Ze doet alsof die poppen echt haar kinderen zijn.’

We zaten in onze bikini op tante Wills driezitsbank. Als reactie op de kwakkelzomer had ze de thermostaat op 23 graden gezet, we hadden in de badkuip op noordzeegarnalen gevist. Groene vliegen liepen over het glimmende vetvrije papier van de visman dat op tafel lag te stinken.

Ik schrok meer van mijn vraag dan tante Will. Het klonk onaanvaardig, vond ik. Alsof ik vond dat ze gek was. Dat was natuurlijk niet zo. Of nou ja, wel een beetje natuurlijk, maar tante Will-achtig gek, niet écht gek.

‘Hoezo?’ Tante Will draaide laconiek Vera naar me toe. ‘Welke vind jij mooier? Deze jurk of toch die?’

Ik had kunnen zeggen: die rode. Gewoon meespelen en doen alsof ik nooit iets had gevraagd, maar mijn woorden kwamen eruit zonder dat ik er zelf invloed op had. ‘Omdat je nog met poppen speelt.’

‘Ssst.’ Tante Will legde haar vinger op haar lippen en drukte Vera tegen haar buik, met het plastic hoofd tussen haar borsten.

‘Wat is er?’ fluisterde ik.

‘Je mag dat niet zeggen. Dat van net.’

‘Dat Vera een p-o-p is?’

Tante Will zette nogmaals grote ogen op en boog zich naar voren om in mijn oor te kunnen fluisteren. ‘Hoe kom je daarbij?’ Ik kon haar bijna niet verstaan.

‘Silvie zegt dat,’ fluisterde ik terug. ‘Ze zegt dat je gek bent als je nog met p-o-p-p-e-n speelt.’ Ik kon mama toch niet verraden? En Silvie zou er toch nooit achter komen dat ik haar woorden hier verdraaide.

Tante Will keek me aan alsof ik van een andere planeet kwam en

trok haar benen op. ‘Heb je aan Silvie over Vera verteld? Dat mag niet, hoor. Vera is geheim.’

Ik schudde mijn hoofd.

‘Vind jij me gek?’

‘Nee,’ zei ik. ‘Of nou ja, ik...’ Er schoot een brok in mijn keel, een groot, zwart, verstikkend brok dat ik zelfs met heel veel geslik niet weg kreeg.

Mijn tante keek me gespannen aan.

‘Nee,’ koos ik uiteindelijk.

‘Maar je zegt net dat...’

‘Je bent niet écht gek natuurlijk.’

‘Weet je wie gek is?’ Tante Will trok Vera van tussen haar buik en benen weer tevoorschijn, gaf haar een kus en stond toen op. Ze pakte een lappenpop met oranje haren uit de wandkast. ‘Silvie,’ zei ze op normaal volume. ‘Silvie is stom.’

‘Ja,’ zei ik, harder dan gewoon. Het gevaar was bezworen. ‘Silvie is stom.’

Tante Will hield triomfantelijk de lappenpop omhoog. Ze opende de la waarin ze alle jongenspoppen bewaarde. (Er lag er ook een in die Jaap heette, wist ik. ‘Die mag niet meedoen,’ had ze meer dan eens gezegd. ‘Dat is een gemenerik, want het is een jongen.’)

Dat snapte ik, maar vond ik ook een beetje raar, want papa heette ook Jaap, maar aan de andere kant, er zat ook een Jaap in groep zes. Die noemde iedereen Japie.)

Mijn tante trok een lelijk gezicht tegen Silvie en propte haar in de la. ‘Zo,’ zei ze.

‘Zo,’ herhaalde ik.

En toen lachten we. Omdat alles weer goed was.

‘En weet je wie nog meer gek is?’ Mijn tante pakte Vera weer op en ging op haar hurken voor me zitten. ‘Mieke. Met haar lippenstift.’ Ze trok haar lippen op en liet haar tanden zien.

Ik moest lachen, niet alleen van opluchting, ook omdat ze eigenlijk wel een beetje gelijk had. Mama had altijd lippenstift op haar

tanden zitten, dat was inderdaad best wel gek. ‘En met haar parfum.’ Nu deed tante Will heel chic. Ze deed mama na die parfum op spoot. Vooral in de auto stonk dat zo. Dan kon je haast geen adem meer krijgen. ‘Wacht!’ Ze sprong op en rende naar de wc. Haar borsten hupten op en neer. Glunderend kwam ze terug met de toiletverfrisser. ‘Ook een beetje parfum, dochter?’

‘Graag, moeder,’ zei ik.

Toen mama me op kwam halen, snuffelde ze aan me. ‘Waar ruik je nou toch naar?’ vroeg ze.

Tante Will gaf me een knipoog, tilde me op en drukte me tegen zich aan. Zij was nog maar een van de weinige volwassenen die me optilde. ‘Ik wil niet dat je weggaat,’ ze huilde bijna, ‘ik hou van je. Ik wil je zo graag houden.’

‘Will, alsjeblieft...’ Mama kwam tegen ons aan staan en probeerde mij uit mijn tantes armen te bevrijden.

Dát moment, dát moment dat zich elke keer bij tante Will voerde, was met grote afstand het lievelingsmoment in mijn leven.